

TERMINOLOŠKE ODREDNICE UMJETNIČKE KAJKAVŠTINE U KNJIŽEVNO-ZNANSTVENOM RADU MIROSLAVA ŠICELA

The terminological contemporariness and consistency in respect to the artistic Kajkavian dialect in academician Miroslav Šicel's literary –scientific works lasting for several decades now is the consequence of his setting the aesthetic criteria as primary in his literary and historical method.

With his interpretation and evaluation of Kajkavian dialect stylematic use in Croatian literature, Šicel's linguistic terminology is inevitably different in comparison to the terminological systematization of dialectology and language history.

From Šicel's overall scientific work we are singling out the constant and valuable affirmative attitude in respect to Croatian literature's Kajkavian (and Čakavian) context as *literary languages that are on completely equal footing with the Štokavian literary standard language as to literary and artistic range and possibilities.*

Jezikoslovna terminologija u književno-znanstvenim djelima akademika Miroslava Šicela odzrcaljuje konstante njegova modernog, sustavnog i analitičnog koncepta vrednovanja hrvatske književnosti: prije svega, sagledavanjem jezičnoga statusa književnosti u estetskim nivelacijama, uz dominaciju, dakle, estetskoga kriterija; kao i sagledavanjem hrvatske beletristike u društvenom i atipičnom joj tijeku u europskom kontekstu; iznad svega, u verifikaciji tronarječne biti hrvatske književnosti kao bogatstva njenih književnih jezika.

Dosad smo uočavali suvremenu pravovaljanost, znači – trajnost – Šice-
lovih terminoloških odrednica spram umjetničke kajkavštine, ocijenivši ih s
razlogom nepredrasudnim i neisključivim terminološkim instrumentarijem. ¹

Zato iz najnovije, III. knjige Povijesti hrvatske književnosti (Moderna) akad. Miroslava Šicela izdvajamo, za našu tezu i temu, vrlo karakterističan ulomak, u kojem on – počevši od naslijeđeno uobičajene terminologije “dijalektalna poezija” - sinteznim, maestralnim tumačenjem *kvalitativnoga pomaka* hrvatskoga pjesništva upravo i baš zbog kajkavskoga (i čakavskoga) jezičnog izbora - na jednom mjestu sažima svoj terminologijski raspon spram kajkavske (i čakavske) poetske umjetnine:

“Mogli bismo odgovoriti da je dijalektalna poezija doista mogla značiti mogućnost vraćanja vlastitu ishodištu, nepresušnim izvorima i korijenima iz kojih crpimo svoje životne sokove, u kojima se neprestano obnavljamo i uvijek iznova pronalazimo i prepoznajemo sami sebe, a samim time otvaramo i nove tematske svjetove. I dalje, vraćanje jezičnom prazvoru, svojem vlastitom autohtonom jeziku, njegovo podizanje na razinu književnog jezika, na razinu jezika umjetnosti u tom trenutku hrvatske poezije i nije moglo biti ništa drugo nego otvaranje novih tematsko-poetskih sadržaja, poniranje u vlastite sudbine, sudbine pojedinaca, naroda i zemlje, istodobno – što su, uostalom, već započeli i u štokavskom književnom jeziku najznačajniji pjesnici moderne, ali je obnavljanjem i kajkavštine i čakavštine kao književnog jezika, kao jezika umjetnosti bilo omogućeno pjesnicima da još više iskoriste zvučnost i melodičnost te bogatstvo leksika poetskog jezika: sve to, naravno, ako je riječ o pravim, autohtonim umjetnicima.”²

Šicelov nepredrasudni i neisključivi terminološki odabir (kako je vidljivo na primjeru književnopovijesne aktualizacije kajkavštine) - koji se ne želi utjecati određenoj lingvističkoj disciplini /metodi – jamči aktualnost, upravo modernost, trajnu prihvatljivost njegove terminologije (kako u recentnim studijama i pregledima tako i onima pisanima prije tridesetak godina). U prilog takvoj dosljednosti izdvojimo terminološke sintagme u vezi s kajkavštinom iz Šicelove studije “Dometi novije kajkavske lirike”, objavljene 1975., i kasnije u zborniku sa znanstvenih skupova u Krapini 1975. “Jezični i umjetnički izraz na kajkavskom tlu” (u sklopu Male biblioteke *Ignac Kristijanović* Kajkavskoga spravišća):³

kajkavština kao umjetnički izraz (Dometi..., str. 47),

ponovno uvođenje kajkavštine kao književnog jezika ili jezika književnosti (Dometi..., str. 52),

vraćanje jezičnom prazvoru, svom vlastitom, autohtonom jeziku, njegovo podizanje na razinu književnog jezika, na nivo jezika umjetnosti (Dometi..., str. 49).

Za nas jesu od posebnoga značenja Šicelova terminološke odrednice umjetničke kajkavštine u kojima su “dijalekt” i “dijalektalna književnost”, čini se, uvjetni termini, s ponekom atribucijom ili barem dopuštanjem “takozvani”

(kao, uostalom, prema Šicelu, i “tzv. starija i tzv. novija hrvatska književnost”). A ta je “tzv. dijalektalna književnost zaista potpuno ravnopravna s književnošću pisanom na standardnom književnom jeziku” (Dometi..., 1975., str. 53).

Vođen estetskim pristupom, tumačenjem stilematke uporabe kajkavštine kad je o istinskoj i autohtonoj kajkavskoj književnoj umjetnini riječ, Šicelov se terminološki instrumentarij ne drži striktno dijalektološke ili jezičnopovijesne terminologijske hijerarhije. Prednošću razlike kojom i u terminologijskom smislu nadopunjuje razine spomenutih jezikoslovnih disciplina (nastavljajući, zapravo, tamo gdje su one “stale”) – Šicel se približava jezičnom stajalištu samih književnih stvaralaca: prema kojem, rekli bismo, nijedan autor ne bi mogao pisati nekim zamišljenim “pod-jezikom”, dijalektom, pod-sustavom, substandardom. Autorski jezični izbor autorski je jezični standard.

U tom smislu neizbježno se nameće usporedba s recentnom tezom (23 godine poslije Šicelove studije) prof. dr. Josipa Silića u članku “Hrvatski standardni jezik i hrvatska narječja”, prema kojemu “...je o čakavskim i kajkavskim pojavama u hrvatskome standardnom jeziku pogrešno govoriti kao o dijalektalnim pojavama, tj. dijalektizmima”, pa u skladu s tim, “ni hrvatsku književnost napisanu čakavskim i kajkavskim narječjem ne bi trebalo nazivati dijalektalnom književnošću” – jer, (...) “dijalektizmi nisu pojave u hrvatskome standardnom jeziku koje dolaze iz čakavskoga i kajkavskoga narječja, nego pojave koje dolaze iz štokavskoga narječja”.⁴ I dalje, prema Siliću (izrečeno na Tribini Kajkavskoga spravišča)⁵ – “nije bitno kojim je jezikom književnost pisana, bitno je da je napisana – jezikom”.

Uz *sintagme terminološke suvremenosti i pouzdanosti* veže se i spomenuta Šicelova teza o vraćanju “stvaralaca njima samima”, i to kajkavskim jezikom kao “vlastitom krvotoku”, o vraćanju izvorištu “aktualne krvave drame naših sudbina: individualne i narodne” (Dometi..., str. 53).

Iz te pak teze, u *metodološkom smislu*, proizlazi interpretativna okrenutost djelu kao jezičnoj umjetnini, djelu samom (u filozofijskom smislu) – njegovu *estetskom sloju*.

Njegov terminološki izbor odgovara pretežitoj stilematskoj razini i interpretaciji književnoga djela – osobitom Šicelovu metodološkom sustavu, prema kojemu – baš kao i jednom od njegovih književnopovijesnih prethodnika Branku Vodniku – filološka metoda nije bila dovoljna.

U sljedećem ulomku iz Povijesti hrvatske književnosti (knj. III, Moderna) o Vodnikovoj metodologiji prepoznamo šicelovsko autorsko stajalište o ulozi književne povijesti i njenom metodološkom izboru:

“Filološka metoda, neprijeporno od samog početka nije zadovoljavala Vodnika. Smatrao je da je povijest književnosti u potpunosti samostalna znanost, te, prema tome, ne može biti tek dio nauke o jeziku. Istodobno, međutim,

zalagao se za tezu da idealna povijest književnosti treba razvijati i druge segmente znanosti o književnosti, kao što su teorija književnosti, estetika, kulturna povijest, komparativna književnost. (...) Na taj način Vodnik književnost dovodi u najužu vezu s atmosferom vremena, sredine, a umjesto isključivosti filološke metode u proučavanju književnog djela on se zalaže za takav pristup književnoj tvorevini u kojem će do izražaja doći i određeni filološki aspekt promišljanja kao i primjena estetskoga kriterija u vrednovanju književnog djela. Jer, kako je napisao: ‘Ali nije moguće zamisliti kritičko poređivanje literarnih djela bez zdravog estetičkog shvaćanja njihove sadržine’.”⁶

Posebno valja naglasiti stvaralački i vrijednosno afirmativni stav Šicelov prema kajkavskom (i čakavskom) pjesništvu: *prvo*, kao mogućnosti ‘novog i svježeg poetskog izražavanja’⁷ ispunjenjem ‘praznine’ (u doba moderne) nakon najznačajnijih pjesničkih ličnosti 19. i početkom 20. stoljeća Kranjčevića, Vidrića, Matoša; *drugo*, kao kontinuitetu kajkavske književnosti i jezika nakon Gajeve reforme: *treće*, kao originalnom integracijskom obliku približavanja literarnim procesima europske literature (na putu prema avangardizmu, među ostalim, i dalje ‘razbijanjem standardnog književnog jezika’).⁸

Izvan književnopovijesnih, poetoloških djela, instruktivna su i stajališta akademika Miroslava Šicela o jeziku hrvatske književnosti 19. i 20. stoljeća iznesena na Tribini Kajkavskoga spravišča (u razgovoru s njenim voditeljem prof. dr. Jožom Skokom),⁹ s koje citiramo iz zaključka: ‘...Pejsaž je eklatantna odlika razdoblja (i stila) moderne; u tom impresionističkom činu, u dominaciji slikovnoga pjesništva (slika je pejsaž) i prevlasti unutaršnjeg pejsaža – prema čemu je čovjek dio toga pejsaža, a njime i jezika – nadaju se nove mogućnosti: Kajkavština i čakavština normalne su jezične pojave. Domjanić i Galović kao najizrazitiji predstavnici moderne – poslušavši sami sebe (govoreći jezikom svakodnevice, znali su joj dati estetsku razinu) – osnovno značenje kajkavske riječi digli su na poetsku razinu, s velikom snagom asociiranja riječi, ujedno i poetske umjetnosti. (...)’

Rezultati primjene estetskoga kriterija u vrednovanju hrvatske književnosti – primata književno funkcionalne stilematike – eksplicirani prije svega u Šicelovim povijesnim književnim pregledima i studijama – eklatantno se ogledaju u njegovim antologijskim pregledima (npr., kratke priče, književnog eseja...) Akademik Šicel pripada rijetkim autorima, ili je, zapravo, kad je o cjelokupnoj hrvatskoj književnoj dijakroniji riječ - jedini antologičar koji korpus hrvatske književnosti zahvaća u bogatstvu njena tronarječnoga tijeka. Ilustrativan je u tom smislu jedan odjeljak iz Napomene njegovoj Antologiji hrvatske kratke priče (Disput, Zagreb 2001.):

‘I na kraju: u antologiju su uvrštene i proze pisane kajkavštinom i čakavštinom, radi toga da se definitivno shvati kako je riječ o književnim jezicima koji

su po svojim literarnim, umjetničkim dosezima i mogućnostima u potpunosti ravnopravni štokavskom književnom standardu”.

SAŽETAK

Višedesetljetna terminologijska suvremenost i dosljednost spram umjetničke kajkavštine u književno-znanstvenim djelima akademika Miroslava Šicela proizlazi iz primarnosti estetskoga kriterija njegove književnopovijesne metode.

Tumačenjem i vrednovanjem stilematске uporabe kajkavštine u hrvatskoj književnosti, Šicelova se jezikoslovna terminologija neizbježno razlikuje od terminologijske usustavljenosti dijalektologije i povijesti jezika.

Iz cjeline Šicelova znanstvenog rada izdvajamo trajan i vrijednosno afirmativan stav prema kajkavskom (i čakavskom) kontekstu hrvatske književnosti kao “književnim jezicima koji su po svojim literarnim, umjetničkim dosezima i mogućnostima u potpunosti ravnopravni štokavskom književnom standardu”.

LITERATURA

1. Božica Pažur, Studije i članci Miroslava Šicela u časopisu Kaj i njegovo djelovanje u Kajkavskom spravišću, Kaj, XXX, 5-6, 1997, str. 89-90.
2. Miroslav Šicel, *Povijest hrvatske književnosti*. Knjiga III (Moderna), Biblioteka Posebna izdanja, Naklada Ljevak d.o.o., Zagreb, 2005., str. 122-123.
3. Zbornik radova sa znanstvenih skupova u Krapini “Jezični i umjetnički izraz na kajkavskom tlu”, Mala biblioteka *Ignac Kristijanović*, knj. 29, Kajkavsko spravišće, Krapina 1993., str. 79-89
4. Josip Silić, Hrvatski standardni jezik i hrvatska narječja, Kolo, 4, 1998., str. 425-430: “U zaključku možemo reći da su štokavsko, čakavsko i kajkavsko narječje različni (jezični) sustavi te da u hrvatskome standardnom jeziku imaju načelno onu ulogu koju imaju (drugi) slavenski jezici (ako uzmemo u obzir samo njih). Oni su dakle zasebna hrvatska narječja, a ne narječja hrvatskoga jezika. (No to nikako ne znači da je jedno narječje manje hrvatsko od drugoga.) Stoga je o čakavskim i kajkavskim pojavama u hrvatskome standardnom jeziku pogrešno govoriti kao o dijalektalnim pojavama, tj. dijalektizmima. Dijalektizmi nisu pojave u hrvatskome standardnom jeziku koje dolaze iz čakavskoga i kajkavskoga narječja, nego pojave koje dolaze iz štokavskoga narječja. U skladu s time ni hrvatsku književnost napisanu čakavskim i kajkavskim narječjem ne bi trebalo nazivati dijalektalnom književnošću. Tako osamostaljena hrvatska narječja (štokavsko, čakavsko i kajkavsko) dobivaju (i u prošlosti i u sadašnjosti) onu ulogu koja im pripada. (...)”
5. Tema Tribine “Kaj je kaj, ča je ča i što je što u suvremenom hrvatskom jeziku?”, razgovor s prof. dr. Josipom Silićem; v.: Kaj, br. 1-2, 2000., str. 131-132.
6. Miroslav Šicel, *Povijest hrvatske književnosti*, III (Moderna), str. 294-295
7. Ibidem, str. 133
8. Ibidem, str. 261
9. Tribina Kajkavskoga spravišća, 24. 11. 2005., tema: “Jezik hrvatske književnosti 19. i 20. stoljeća”; v.: Kaj, XXXIX, br. 1.2, 2006., str. 136-138.